

जाहिरातीचे दर.

सालील पत्र्यावर चोकरा
करावी.व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल इंग्राल माफ)

किरकोळ अंकास

दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अभंशास

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख ५ मे १९४३

अंक १८

महायुद्ध दारुशी आले

परदेशी औषधे

दुर्मिळ व महाग झाली

पण

भिण्याचे कारण नाही !!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्याने
तयार केलेली

- रक्तवर्धक,
- उपनाह,
- बालजिवन,
- कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटंट, स्टॅट्ट व लोकप्रिय औषधे सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टर्सहि वापरुं लागले आहेत. ★

औषधे मागवा.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मी रोड, पुणे १.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

हेड ऑफिस : पुणे शहर.

स्थानिक शाखा : डेकन जिमखाना, पुणे ४.

मुंबई शाखा : दलाल स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई.

अधिकृत व विक्रीस

काढलेले भांडवल : रु. १०,००,०००

खपलेले भांडवल : रु. ६,७२,८५०

वसूल झालेले भांडवल : रु. ३,३६,४२५

एकूण खेळते भांडवल : रु. ५०,००,०००

डायरेक्टर्स

श्री. धों. कु. साठे, अध्यक्ष. श्री. वा. पुं. बर्डे, प्रो. वा. गो. काळे, श्री. न. ग. पवार, श्री. व्यं. वि. रानडे, श्री. मा. रा. जोशी, श्री. श्री. गो. मराठे, श्री. र. चिं. सोहोनी, श्री. म. वि. गोखले, श्री. वि. ह. देशमुख, श्री. फ. दो. पद्मजी.

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात. शेअर व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री कसोशीने करून दिली जाते.

बँकेच्या शेअरवर डिसेंबर १९४२ अखेर पुण्या झालेल्या वर्षाकरिता ४३% कर-माफ डिव्हिडंड दिले गेले. शेअर-विक्री चालू आहे. प्रत्येक शेअर पांच रुपये वार्डने विकण्यांत यावयाचा आहे व ती रकम शेअरचे मागणीबरोबर पाठवावी लागेल.

ग. ल. हळबे,
ऑफिशिएटिंग मॅनेजर.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची सात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

विविध माहिती

आगबोटीची हानि

संयुक्त राष्ट्रांच्या १ कोटि, २० लक्ष टनांच्या आगबोटी १९४२ साली बुडाल्या. म्हणजे अमेरिका व ग्रेट ब्रिटन ह्यांनी मिळून त्या वर्षी बांधलेल्या आगबोट्यांच्या वजनापेक्षा बुडालेल्या आगबोट्यांचे वजन अधिक भरले. १९४२ च्या अखेरीस आगबोटी बुडण्याचे प्रमाण उतरले.

दररोज ६ पैची शिष्यवृत्ति

कुळाचा जिल्ह्यांतील रानटी जातीच्या मुठांपैकी जीं मुलें शाळेच्या दिवसापैकी निदान ५० दिवस तरी हजर राहातील, त्यांस दररोज ६ पै ह्याप्रमाणे स्कॉलरशिप देण्यांत येईल असे सरकारने जाहीर केले आहे. ही रकम रोस अगर कपडे, पुस्तके अथवा पाठ्या ह्यांचे स्वरूपांत दिली जाईल.

प्राप्तीवरील कर आणि म्युनिसिपल कर

त्यावर मालमत्तेवरील प्राप्तीवर कराची आकारणी करतेवेळी त्या मालमत्तेबाबत भरलेली म्युनिसिपल कराची रकम वजा करता येते किंवा नाही, ह्या प्रश्नाचा निवाडा मुंबई हायकोर्टाने नुकताच केला. मि. महमूदभाय रावजी ह्यांनी १९३९-४० च्या हिशोबाच्या वर्षी मुंबई म्युनिसिपॅलिटीस आपल्या मालकीच्या मालमत्तेबाबतच्या कराचे १६,३७० रुपये भरले. मालमत्तेच्या वार्षिक उत्पन्नातून कांही रकमा कमी करता येतात, त्यापैकी "वार्षिक चार्ज" ही एक बाब आहे आणि म्युनिसिपल कर हा एक वार्षिक चार्ज आहे, ह्या मुद्यावर म्युनिसिपल प्रॉपर्टी टॅक्स हा एकूण उत्पन्नातून वजा करावा, ही मि. रावजी ह्यांची मागणी होती, ती हायकोर्टाने अमान्य केली.

बाँबे टॉकीज लि.

वरील चित्रपट कंपनीने ३१ ऑक्टोबर १९४२ अखेर संपलेल्या वर्षाच्या नफ्यातून ऑर्डिनरी भागांस ८% कर माफ डिव्हिडंड दिले. कंपनीस १,०७,६३५ रुपये नफा झाला.

इंडियन पीनल कोडांत दुरुस्ती

कित्येक वेळां चलनी व बँक नोटांच्या फोटोचा जाहिरातीसाठी उपयोग करण्यांत येतो. हिंदी जनता बहूशीं निरक्षर व अशिक्षित असल्याकारणाने अंशा चित्रांमुळे त्यांचा गैरसमज होऊन चलनव्यवस्थेसहि धोका निर्माण होण्याचा संभव आहे. हे सर्व टाळण्यासाठी नोटांचीं चित्रे छापण्यास मनाई करणारा एक कायदा हिंदुस्थान सरकारने नुकताच केला आहे, तो २६ मार्च रोजी अमलांत आला. नोटांचीं चित्रे छापणारांस त्या अन्वये १०० रुपयांपर्यंत दंड होऊं शकेल.

तूप व दुभर्ती जनावरे ह्यांच्या निर्गतीवर नियंत्रण

तूप व दुभर्ती जनावरे ह्यांच्या निर्गतीस आळा बसविण्यासाठी अलवार संस्थानाने तुपावर दर मणास ४० रुपये जकात बसविली आहे. गाईची निर्गत पूर्णपणे बंद करण्यांत आली आहे. म्हशी, बैल व पारदी ह्यांच्या निर्गतीस प्रत्येकी २५ रुपये जकात पडेल.

सेंट्रल शुगर कमिटी

इंडियन सेंट्रल कॉटन कमिटीच्या घर्तीवर एक सेंट्रल शुगर कमिटी नेमण्याचा हिंदुस्थान सरकार विचार करीत आहे. ह्या कमिटीच्या कामाचा वार्षिक खर्च १२ हजार रुपये येईल.

जर्मन भांडवलशाही युरोपियन देशांत छंतवणूक

जर्मनी युरोपांतील आपल्या मांडलिक देशांवर जबर संडणी बसवीत असून, त्यांतील जर्मन सैन्यावर होणारा खर्च वजा जाता बरीच रक्कम उरते. तिचा विनियोग जर्मनी अंकित देशांतील उद्योगधंद्यांत भांडवल गुंतविण्याकडे करीत आहे व अशा रीतीने त्या घड्यांवर पकड बसवीत आहे. युद्धसमाप्तीनंतर हे भांडवल उरून देतां कामा नये, असे ब्रिटिश पत्र "टाइम्स" आपल्या अग्रलेखांत म्हणते.

गवताची व कडव्याची टंचाई दूर करण्याचा प्रयत्न

मुंबई शहर व उपनगर येथे जनावरांस कडव्याची टंचाई भासू लागल्यामुळे दुधाचे भाव चढले आहेत. रेशनिंगच्या पद्धतीने जनावरांच्या मालकांस कडवा पुरविण्याची एक योजना बाँबे ह्युमॅनिटेरियन लीगने आसली व ती मुंबई सरकारास सादर केली. सरकारने ती मंजूर केली आहे. ह्या योजनेस अनुसरून, गवत व कडवा ह्यांचा पुरवठा व विक्री ही सर्वस्वी लीगच्या हातीं राहणार आहेत. मुंबई सरकारने पंचमहाल व खानदेश जिल्ह्यांत विकत घेतलेले २३ कोटि पौंड गवत लीगच्या स्वाधीन केले आहे, ते लीगने १००० पौंडास ३८ रुपये ह्या दरापेक्षा अधिक दराने विकतां कामा नये, असे ठरले आहे. ही किंमत मुंबई सरकारास परवडणारी नाही, तथापि मुंबईच्या दूध-पुरवठ्याच्या दृष्टीने सरकार नुकसान सोशीत आहे, असे प्रसिद्ध झाले आहे.

तिळाच्या लागवडीत वाढ

१९४२-४३ च्या सरकारी अंदाजाप्रमाणे त्या वर्षाच्या पूर्वीच्या सालाचे मानाने हिंदुस्थानांतील तिळाची लागवड ४०% वाढून ती ४३,२८,००० एकर झाली. तिळाचे उत्पादनांत १२% वाढ अपेक्षित आहे.

हिंदी कपाशीचे उत्पादन २६% घटले

हिंदी कपाशीची लागवड व उत्पादन ह्यासंबंधीच्या ताज्या सरकारी अंदाजावरून असे दिसते की कपाशीची लागवड गेल्या वर्षापेक्षा २२% कमी झाली व उत्पादन २६% घटले. लागवड व उत्पादन ह्यांविषयी आकडे खाली दिले आहेत:—

कपाशीचा प्रकार	लागवड (एकर)	उत्पादन (४०० पौं. च्या खंडी)
बंगाल	१६,९५,०००	५,८४,०००
अमेरिकन	३१,४९,०००	१४,५२,०००
उमरा	५०,८६,०००	९,३३,०००
भडोच	७,७४,०००	१,९२,०००
सुरती	५,२८,०००	१,१०,०००
घोलरा	१३,०७,०००	२,५३,०००
इतर	६३,७३,४००	१०,३०,०००
	१,८८,१२,०००	४५,५४,०००

हिंदुस्थानचा युद्धखर्च

"हिंदुस्थानचा १९४२-४३ मधील युद्धखर्च १८ कोटि पौंड झाला. ही रकम हिंदी लोकांच्या आर्थिक परिस्थितीच्या मानाने मोठीच आहे. युद्धापूर्वी हिंदुस्थानाचा वार्षिक लष्करी खर्च ३३ कोटि पौंड इतकाच होता."—भारतमंड्यांचे सट्टा-गार, सर अतुल चतर्जी, ह्यांनी लंडन "टाइम्स" ला लिहिलेल्या पत्रांतील उतारा.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... १३८	तीविषयी एक प्रश्न—
२ संयुक्त राष्ट्रांस अमेरिकेचे युद्धसहाय. ... १३९	पश्चिम क्षेत्रातील युद्ध परिस्थिति.
३ "अधिक धान्य विकवा" १४०	५ प्राथमिक शिक्षण प्रसार ... १४२
४ स्फुट विचार... १४१	६ महाराष्ट्र एपेक्स बँक १४३
चांदी-सोन्यासंबंधाने लंडनचा अभिप्राय—शिधा पट्ट-	७ व्यापारांतील अडचणी १४३

अर्थ

बुधवार, ता. ५ मे, १९४३

संयुक्त राष्ट्रांस अमेरिकेचे प्रचंड युद्धसहाय

संड-उसनवार पद्धतीचे यथार्थ स्वरूप

संड-उसनवार पद्धतीने अमेरिका आज सर्व संयुक्त राष्ट्रांना युद्धोपयोगी माल शक्य तेवढ्या मोठ्या प्रमाणावर पुरवित आहे. ह्या पद्धतीचा अवलंब अमेरिकेने कोणत्या प्रकाराने केला, त्यामध्ये अमेरिकेचा हेतु काय आहे, संड-उसनवार म्हणजे काय, इत्यादि गोष्टींबद्दल सर्वत्र बरेच अज्ञान दिसून येते. त्यांत अमेरिकेची कांहींतरी स्वार्थमूलक कारवाई असली पाहिजे, असाहि अमेरिकेवर क्वचित् प्रसंगी आरोप केला जातो. अमेरिकेची संपत्ति व वार्षिक राष्ट्रीय उत्पादन एवढे मोठे आहे, की अमेरिका इतर राष्ट्रांस किती मदत करू शकेल, ह्यास सीमाच दिसत नाही, ग्रेटब्रिटन अथवा जर्मनी ह्यांच्या राष्ट्रीय उत्पादनापेक्षा अमेरिकेचे उत्पन्न चौपट आहे. संबंध युरोपच्या वार्षिक उत्पादनापेक्षा अमेरिकन उत्पादन दुप्पट भरेल. एवढे सामर्थवान राष्ट्र संयुक्त राष्ट्रांस सडळ हाताने सहाय्य करित आहे, त्याचे मूळ उद्दिष्ट व परिणाम ही लक्षांत येणे आवश्यक आहे.

संड-उसनवार कायदा अमेरिकन कॉंग्रेसने मार्च, १९४१मध्ये मंजूर केला. ज्या देशांचे संरक्षण अमेरिकेच्या अध्यक्षांचे मताने अमेरिकेच्या संरक्षणास आवश्यक आहे, अशा देशांकरिता युद्धोपयोगी मालाचे उत्पादन करण्याचा अथवा तो मिळवून देण्याचा अध्यक्षांस अधिकार देणे, हा प्रस्तुत कायद्याचा मुख्य हेतु आहे. ज्यांचे संरक्षण करणे अमेरिकाच्या संरक्षणाचे दृष्टीने अगत्याचे आहे, अशा देशांस युद्धोपयोगी माल विकणे, मोबदल्यात देणे, सडाने देणे, उधार देणे, किंवा अन्य मार्गाने त्यांस तो उपलब्ध करणे, ह्याहि बाबी त्या अधिकारांत अंतर्भूत आहेत. अध्यक्षांस दिलेले हे अधिकार ३० जून, १९४३ अखेर संपतात व ह्या अधिकारान्वये वावयाच्या मालाची निर्गत १ जुलै, १९४६ पूर्वी झाली पाहिजे असा संड-उसनवार कायद्याचा बंडक आहे. संड-उसनवार कायद्याच्या कक्षेत ब्रिटिश साम्राज्यातील सर्व देश व आणखी ३५ इतर देश येतात.

ह्या कायद्याची मुदतवाढ होण्यास मुळीच अडचण पडणार नाही व प्रस्तुत युद्धप्रयत्नाची ती एक अत्यंत महत्त्वाची बाब आहे, हे कोणीहि कबूल करील.

अमेरिका युद्धांत पडण्यापूर्वीच्या आरंभीच्या काळांत, युद्धमान देशांस शस्त्रां पुरवण्यास तटस्थता कायद्याने अमेरिकेस बंदी केलेली होती, ती बंदी अमेरिकेच्या अध्यक्षांनी नोव्हेंबर, १९३९ मध्ये अंशतः दूर केली. युद्धमान देशांनी अमेरिकेकडून शस्त्रां खरेदी करण्यास हरकत नाही, मात्र त्यांची किंमत अमेरिकेस रोखीने मिळाली पाहिजे व त्यांची निर्गत करण्यास अमेरिकन आगबोटी मिळणार नाहीत, असा ह्या तटस्थता कायद्याच्या दुरुस्तीचा अर्थ होता. ह्यालाच "कॅश आणि कॅरी" म्हणजे "रोख रकम देऊन माल न्या" करार असे म्हणतात. ह्या योजनेप्रमाणे ग्रेट ब्रिटनने अमेरिकेत मोठ्या प्रमाणावर खरेदी करण्यास प्रारंभ केला. ही खरेदी पुढे इतकी वाढली, की ग्रेट-ब्रिटनचे अमेरिकेतील भांडवल संपुष्टांत येऊ लागले. १९४१ च्या प्रारंभी ह्यासंबंधांत कांहीं तरी नवी योजना करण्याची आवश्यकता उत्पन्न झाली. ग्रेट ब्रिटनकडे युद्धसाहित्याचा ओष कायम राहिला पाहिजे ह्या दृष्टीने १९४१ च्या मार्चमध्ये वर सांगितल्याप्रमाणे संड-उसनवार कायदा करण्यांत आला.

संड-उसनवार कायद्यान्वये अमेरिका ग्रेट ब्रिटन व इतर देश ह्यांस मदत देत आहे, तिचे स्वरूप कोणते आहे, ह्याचा सुळासा प्रेसिडेंट रूझवेल्ट व अमेरिकन सेक्रेटरी फॉर वार मि. स्टिम्सन ह्यांचे भाषणांत वारंवार आलेला आहे. संड-उसनवार पद्धतीने अमेरिका खरोखर आपले संरक्षणच विकत घेत आहे; ही मदत म्हणजे संयुक्त राष्ट्रांस दिलेले कर्ज नव्हे वा धर्मादाय देणगीहि नव्हे; त्याचप्रमाणे अमेरिका युद्धसाहित्य पुरविते, ह्याचा अर्थ ग्रेट ब्रिटन, रशिया, इत्यादि राष्ट्रांनी आपले उत्पादन कमी करून अमेरिकेकडून सर्व सहाय्याची अपेक्षा करणे असाहि नव्हे; एकट्या अमेरिकेने इतर राष्ट्रांस मदत करावी, इतरांनी मात्र अमेरिकेस सहाय्य करू नये, असाहि त्याचा अर्थ नाही.

ग्रेट ब्रिटन रशियाला युद्धसाहित्य पुरवित आहे, ते अमेरिकन पद्धतीनेच. फारक इतकाच, की अमेरिकेच्या उत्पादनाचे मान अत्यंत मोठे असून तो देश प्रत्यक्ष रणभूमीपासून जरा दूर आहे. त्यामुळे अमेरिकेची इतर राष्ट्रांस होणारी मदत साहजिकच फार प्रचंड स्वरूपाची आहे. अमेरिकेकडून संड-उसनवार पद्धतीने ज्या मालाची निर्गत होते, त्यांत विमाने, रणगाडे, बंदुका, दारूगोळा इत्यादि लष्करी गोष्टी; पोलाद, पेट्रोल, मशीनटुल्स इत्यादि औद्योगिक महत्त्वाच्या बाबी व साध आणि शैतीबियक पदार्थ ह्यांचा मुख्यतः समावेश होतो. एकूण निर्गतीपैकी सुमारे ३५% माळ ग्रेट ब्रिटनकडे, ३५% माळ रशियाकडे व ३०% माळ मध्यपूर्व, आफ्रिकेला व इतर क्षेत्रांकडे जातो. ह्या सर्व मालाची किंमत आयात करणारे देश शक्यतांवर देऊन टाकतात, परंतु आज किंमत देता येत नाही म्हणून त्यांची आयात थांबू नये, हा संड-उसनवार कायद्याचा सरा अर्थ आहे. सध्याच्या कायद्याने संड-उसनवार मदतीची कमाळ मर्यादा २५० अब्ज रुपये इतकी घालून दिलेली आहे. ही मर्यादा जरूर पडली तर वाढविण्यास अमेरिकन कॉंग्रेस तयार होईल, हे स्पष्ट आहे.

तटस्थतेच्या भूमिकेवरून अमेरिका हट्टहट्ट युद्धसाहित्याचा पुरवठ्याचे केंद्र कसकशी बनत गेली व प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी

परिस्थितीस अनुसरून अमेरिकन टोकमत सावकारिने व युक्तने बट्टून अमेरिकन सहाय्याचें मान कसे वाढवुं, ह्याचा गेल्या साडेतीन वर्षांत इतिहास मोठा उद्बोधक आहे. ह्या मदतीचा युद्धोत्तर आर्थिक परिणाम काय होईल, ह्या प्रश्नाचा विचार आज करण्यास सवड नाही. तथापि ह्यासंबंधांतील अमेरिकेची भूमिका स्पष्ट आहे. ती म्हणजे अमेरिका आपण होऊन जागतिक आर्थिक व्यवहार कार्बाज करण्यास निवाळेठी नाही; युद्धाच्या षडामोडी, जागतिक गर्भीर परिस्थिति, अमेरिकेची प्रचंड उत्पादनशक्ति, इत्यादींचा समन्वय होऊनच आज संयुक्त राष्ट्रांस एवढें प्रभावी युद्धसाहित्य मिळू शकते आहे.

“अधिक धान्य पिकवा”

पावसाळ्याचा प्रारंभ जवळ येऊं लागला असल्याने “अधिक अन्नसामुग्री पिकवा” ह्या संदेशाचा प्रचार देशभर व विशेषतः मुंबई प्रांतांत जोराने चालला आहे. धान्याचें उत्पादन वाढण्यास लागवडीचें क्षेत्र विस्तार पावणें, चांगल्या बियांच्या व सताच्या सहाय्याने जमिनीची उत्पादकता वृद्धिंगत करणें, शेतीस लागणारा पाणीपुरवठा शक्य तेथें वाढवणें इत्यादि उपायांचा अवलंब करण्यांत येत असून त्यांचे संबंधांत प्रांतिक सरकार निरानाळ्या प्रकारांनी सहाय्य देत आहे. लंडनमध्ये प्रसिद्ध होणाऱ्या “एकॉनॉमिस्ट” ह्या प्रसिद्ध सामाहिकाच्या हिंदुस्थानांतील लेखकानें ह्या विषयावर व्यक्त केलेले विचार आणि दिलेली माहिती त्या पत्रानें प्रसिद्ध केली आहे ती येथें नमूद करण्यासारखी आहेत. हिंदुस्थानांत मुख्य धान्याचें मामुली उत्पादन व पुरवठा ही किती असतात, युद्धपरिस्थितीमुळे त्यांवर कोणते परिणाम झाले आहेत आणि मध्यवर्ती व प्रांतिक सरकारांचे प्रस्तुत प्रश्नासंबंधानें विधायक घोरण कोणतें आहे ह्याचें वर्णन करून ‘एकॉनॉमिस्ट’ मधील लेखकानें कांहीं मूलभूत गोष्टींचें विवेचन केलें आहे. प्रांतिक शेती सात्यांनी शेतीच्या सुधारणेबद्दल केलेल्या प्रयत्नांविषयी त्यानें धन्योद्गार काढले असून अधिक धान्य पिकवण्याच्या प्रयत्नांचें त्यानें अभिनंदन केलें आहे. तथापि, ह्या सर्व सटपटीस मर्यादा घालणाऱ्या कित्येक मूलमाही बाबी आहेत त्यांचेकडेहि लेखकानें वाचकांचें लक्ष वेधलें आहे.

प्रसंग आला असतां उत्पादन शक्ति वाढविण्यास मुळांत जे गुण लागतात ते हिंदी शेतीच्या धंद्यांत दिपून येत नाहींत असें लेखकानें म्हणणें असून त्यानें त्यास आधार म्हणून बारा वर्षांमार्गे सायमन कमिशननें काढलेल्या उद्गारांचा उल्लेख केला आहे. स्वतःच्या कुटुंबाच्या पोषणास जरूर असलेल्या किमान उत्पादनापेक्षा अधिक पीक काढण्यास हिंदी शेतकऱ्यांस स्फूर्तीच नाही हे वर्णन आजहि बहुतांशी लागू आहे असें त्याचें मत आहे. पाश्चात्य देशांत आपल्या धंद्यांत अधिक फायदा काढण्याची तिकठील शेतकरी सटपट करितात. हिंदी शेतकऱ्यांस असली पैशाची व नफ्याची टोचणी नसते ह्याचीं कारणें लेखकानें नमूद केली आहेत. लहान आकाराचीं शेतें हें त्यांतलें एक आहे. पंजाबमध्ये कांहीं वर्षांमार्गे चोवीसशें खेड्यांची पहाणी करण्यांत आली, तींत असें दिपून आलें कीं १८ टक्के शेतें प्रत्येकी एक एकरापेक्षा लहान आकाराचीं होती, २५ टक्के एक

ते तीन एकरांची होती, तीन ते पांच एकरांच्या आकाराचीं शेतें १५ टक्के होती आणि पांच ते दहा एकरांचीं १८ टक्के होती. इतर प्रांतांत शेतांचा सरासरीचा आकार पंजाबच्या मानानें पुष्कळ कमी आहे. इंग्लंडमध्ये शेतीचा सर्व दर एकरास २०० रुपये येतो; पंजाबमध्ये ३० रुपये भांडवल पुरें होतें. शेतांचा आकार लहान असतो, एवढेंच नव्हे तर त्यांचे तुकडे इतंस्ततः पसरलेले असतात, ह्याकारणानें असल्या जमिनींत फायदेशीर पिकें काढणें अशक्य होतें. रत्नागिरी जिल्ह्यांत कांहीं शेतें एका एकराच्या एकशें साठव्या भागा एवढीं चिमकुडी असल्याचें आढळून आलें आहे.

धंद्याच्या वाढीस विघातक असलेली ही शेतीच्या आकाराची गोष्ट झाली. प्रत्यक्ष धंद्याच्या पद्धतीची तऱ्हा तरी उत्पादक असावी, पण तीहि नाही असें ‘एकॉनॉमिस्ट’ मधला लेखक म्हणतो. हिंदी शेतांत एक कोटि, तीस लक्ष टाकडी नांगर काम करीत आहेत आणि जमीन सारखी करणें, नांगरणें वगैरे क्रिया त्यांचेकडून होत आहेत. पिकें कापणें, मळणी करणें हीं सर्व कामें अगदी गावठी पद्धतीनें चालतात. शेतकऱ्यांपाशीं बियास धान्य शिष्टक रहात नाहीं; तें त्यांनीं साऊन टाकलेलें असतें आणि हलक्या दर्जाचें बीं त्यांस सावकारांकडून भल्या किंमतीनें घ्यावें लागतें. ह्या सर्व बाबतींत सुधारणा झाल्यावांचून हिंदी शेतीचें उत्पादन कसे वाढणार ? १९३८-३९ मध्ये हिंदी तांदुळाचें सरासरीचें दर एकरां उत्पन्न ७३१ पौंड होतें. इतर देशांतले तुलनात्मक आकडे असे होते: अमेरिका १४८१ पौंड, जपान २३०७ पौंड, इजिप्त २०७९ पौंड आणि इटली ३००० पौंड. गव्हाच्या पैदाशीचे तुलनात्मक आकडे त्याच प्रकारचे आहेत. हिंदुस्थानच्या अन्नपुरवठ्याच्या आणि बहुसंख्य जनतेच्या जीविताचा आधार असलेल्या शेतीच्या धंद्याच्या मुळाशी कोणत्या महत्त्वाच्या बाबी आहेत ह्याचें दिग्दर्शन करून प्रांतिक शेतीसात्यांनीं चालवलेल्या सुधारणेच्या प्रयत्नांस पूर्ण यश आल्यास ह्या धंद्याच्या स्थितीत क्रांति घडून येईल असें ‘एकॉनॉमिस्ट’ मधील लेखक म्हणतो. युद्धकाळांतील अडचणी आणि त्यांवर योजण्यांत येणारे तात्पुरते उपाय ह्यांच्या अनुभवाचा उपयोग युद्धोत्तर काळांत योजनात्मक रीतीनें हिंदी शेतीच्या धंद्याची उन्नति घडवून आणण्यांत झाला पाहिजे हा सिद्धांत त्याच्या लेखावरून स्पष्ट निघतो.

हिशेबांत हुषारी

डुकानदार बाप (मुलगा) : रावसाहेबांकडून आपलें बरेंच दिवसांचें येणें आहे. त्याबद्दलचें बिल त्यांचेकडे पाठविउंस का ?

मुलगा : होय, बाबा.

बाप : पांच रुपये चढवून बिल केलेंस कीं नाहीं ?

मुलगा : पांच रुपये आणि दीड आणा चढविऊ आहे.

बाप : हा आणखी दीड आणा कसला ?

मुलगा : बिल अधिक केलें म्हणून रावसाहेबांची तक्रार हटवून येणार आणि तिळा उत्तर आपणांस घाढावें लागेल त्याबद्दलच्या पोस्टाच्या तिकिटाचा सर्व !

२० कोटि रुपयांचें नवें कर्ज

हिंदी रेल्वेच्या डिबेंचर्सची परतफेड करण्यासाठी हिंदुस्थान सरकार २० कोटि रुपयांचें ३% व्याजाचें व १९४६ साली परत फेडावयाचें कर्ज उभारणार आहे.

स्फुट विचार

चांदी-सोन्यासंबंधाने लंडनचा अभिप्राय

हिंदुस्थानांत मुंबईचा सोन्या-चांदीचा बाजार फार मोठा आहे आणि त्यामध्ये ह्या घातूंच्या किंमती अपूर्व रीतीने मडकऱ्याचे आम्ही गेल्या "अर्था"च्या अंकांत निदर्शनास आणले होते. ह्या विलक्षण तेजीत सट्टेबाजीचे अंग निश्चित होते आणि तीस आळा घालण्यासाठी बाजाराच्या नियामक मंडळास मध्ये पढावे लागले होते. गेल्या आठवड्याचे अखेर चांदी-सोन्याची तेजी थोडीशी नरमली आणि ह्या घातूंचे भाव १२३ व ८८ रुपये ह्या मर्यादेत राहिल्याचे दिसून आले. हे भाव वस्तुस्थितीच्या मानाने तेजीचेच आहेत, ह्या आशयाचा अभिप्राय लंडनमधील तज्ज्ञांच्या गटांत व्यक्त करण्यांत आला आहे. इंग्लंडमधील आणि हिंदुस्थानांतल्या चांदी-सोन्याच्या बाजारभावांत अर्थातच प्रमाण-बद्धता राहिलेली नाही. उदाहरणार्थ, लंडनमधील चांदीची किंमत येथील किंमतीच्या एक पंचमांशाइतकी आहे. हिंदुस्थानांत चलनाच्या फाजील विस्तारामुळे बाजारभाव चढत आहेत ह्याची जाणीव ब्रिटिश तज्ज्ञ पत्रांत स्पष्टपणे प्रकट करण्यांत आली आहे. चांदी-सोन्याचे भाव चढण्याचे हे एक कारण असल्याचे आम्ही लिहिले होते त्यास ह्या मताने दुजोरा मिळत आहे. युद्धोत्तर काळांतील जागतिक चलन व्यवस्थेच्या संबंधांत इंग्लंडमध्ये व अमेरिकेंत योजना पुढे मांडण्यांत आल्या आहेत, त्यांत सोन्यास महत्त्वाचे स्थान देण्यांत आले असल्याने ह्या घातूंची किंमत चढीची रहाणार ह्या भावनेने मुंबईच्या बाजारांत सट्टेबाजांनी किंमती कुत्रिम रीतीने चढवल्या आहेत, पण ह्या कल्पनेस वस्तुस्थितीचा आधार नाही असा लंडनमधल्या तज्ज्ञांचा अभिप्राय आहे. तसेच, ब्रिटिश सरकार अमेरिकेकडून उसनवारीच्या पद्धतीने चांदी घेत आहे, ह्यावरून हिंदुस्थान सरकारची लंडनमधील चांदी संपुष्टांत आली असली पाहिजे असा अंदाज बांधण्यांत येत आहे. पण हा तर्कहि निराधार आहे असे ब्रिटिश तज्ज्ञांचे म्हणणे आहे. हिंदुस्थान सरकारनेहि अमेरिकन चांदी मिळवल्यास तिचा येथील भाव मंदावेल, पण ह्या व्यवहाराचाहि परिणाम सट्टेवाल्यांकडून चांदीची किंमत चढवली जाण्यांत होईल अशी भीति त्यांस वाटत आहे ! उसनवारीच्या पद्धतीने अमेरिका इंग्लंडला वीस लक्ष औंस चांदी पुरवणार आहे असे नुकतेच प्रसिद्ध झाले आहे.

शिधापद्धतीविषयी एक प्रश्न

स्वाय पदार्थाची नियमबद्ध वाटणी चालू झाली असता उद्भवणाऱ्या अडचणीविषयी अगोदर तयारी ठेवावी लागते आणि वेळेवेळ उत्पन्न होणाऱ्या भानगडींच्या प्रश्नांचा निःकाळ लावावा लागतो. इंग्लंडमध्ये ही पद्धति बराच काळ चालू आहे. तिच्या बाबतीत अन्नसामुग्रीच्या नियमित वाट्यापैकी काही भाग बक्षिस म्हणून दुसऱ्यास देणे कायदेशीर आहे काय असा प्रश्न पार्लमेंटांत विचारण्यांत आला तेव्हा सरकारतर्फे असे सांगण्यांत आले की अन्नसामुग्री अदलाबदलीत किंवा फुकट दिली जाणे अनिष्ट आहे. असल्या व्यवहारांच्या योगाने चोरटे बाजार उपस्थित होण्यास वाव मिळण्यासारखा असल्याने ते प्रकार बंद पाडले पाहिजेत आणि त्या दृष्टीने कायद्यांत इष्ट ती दुरुस्ती करण्याचा विचार चालू आहे असे उत्तर योग्य सरकारी अधिकार्यांनी दिले. तथापि, नियंत्रित पुरवठ्यापैकी काही भाग कोणी सद्देनून दुस-

ऱ्यास दिल्यास त्यावर खटला करण्यांत यावयाचा नाही असेहि आम्हास देण्यांत आले. शिधापद्धतीचा दुष्पर्योग केला जाऊ नये आणि तिचा अयोग्य फायदा कोणीहि घेता कामा नये ह्या विषयी सरकारने दक्षता बाळगिली पाहिजे. पण नियम जाणून बुजून मोडण्याचा हेतु नसून किंवा शिधापद्धति यशस्वी होण्याच्या मार्गांत व्यत्यय आणण्याची कल्पनाहि मनांत नसताना ठराविक शिधांतला भाग बदल्यांत किंवा फुकट दुसऱ्यास देण्याचा प्रकार घडण्याचा पुष्कळ संभव आहे. तो नियमास अपवाद म्हणून समजला जाणे सरळ दिसते. ब्रिटिश प्रधान मंडळाच्या घटीने करण्यांत आलेल्या वर निर्दिष्ट केलेल्या सुलाशाचा व दिलेल्या आम्हासनाचा हाच आशय दिसतो. ह्या देशांत व प्रांतांत शिधापद्धति चालू होत आहे, तेव्हा असल्या प्रश्नांचा विचार वेळीच झाला असला म्हणजे सोयीचे होणार आहे.

पश्चिम क्षेत्रांतील युद्धपरिस्थिति

ट्युनिशियामध्ये मित्रराष्ट्रांच्या सैन्यांचे पाऊळ हट्टहट्ट पण निश्चयाने पुढे पडत चालले आहे आणि ट्युनिस व बिस्टर्ता ही महत्त्वाची बंदरे त्यांच्या दृष्टीच्या टप्प्यांत आली आहेत. जर्मन व इटालियन फौजा अशा रीतीने घेरल्या जात असता त्यांनी निकराने लढून आपल्या प्रतिस्पर्ध्यांच्या प्रगतीच्या मार्गांत शक्य तेवढे आडथळे उत्पन्न करावे हे सहाजिक आहे. पण ट्युनिशिया आतां दीर्घकाळपर्यंत आपणांस लढवीत ठेवता येणे शक्य नाही ह्याची जाणीव जर्मन सेनापतींस स्वामीने असली पाहिजे. अमेरिकन व ब्रिटिश सैन्याची बाजू सर्व अंगांनी मजबूत व समृद्ध आहे. भूमध्य महासागरांत ब्रिटिश आरमार व विमानबल शत्रूच्या जहाजांचा संहार करित आहेत, ह्यामुळे जर्मनीस बाहेरून येणाऱ्या लडाऊ सामुग्रीचा तुटवडा पडणे अपरिहार्य आहे. ट्युनिशियांतील युद्ध नुकसान सोसूनहि शक्य तितकें लांबवावयाचे एवढाच जर्मन सेनापतींचा उद्देश दिसतो, कारण त्यांत अखेर यश मिळण्याचा विश्वास त्यांसहि वाटणे अशक्य आहे. अलीकडे हिटलरने अंकित देशांच्या मुरूयाधिकाऱ्यांस भेटीस बोलावून त्यांच्याशी खास वाटाघाटी केल्या, त्यांचा विषय, ट्युनिशियांतून आपली हकालपट्टी झाल्यावर मित्रराष्ट्रांची दुसरी आघाडी युरोपांत चालू होईल तिळा एका बाजूने तोंड धावयाचे व दुसऱ्या बाजूने रशियाशी लढत रहावयाचे, हा दुहेरी पेंच कसा सोडवावयाचा ह्या संबंधाचाच असला पाहिजे. मित्रराष्ट्रांमध्ये फूट पाडण्याचाहि प्रयत्न हिटलरने नुकताच करून पाहिला आहे. पोलंड व रशिया ह्यांचेमध्ये वितुष्ट उत्पन्न करण्याचा जर्मन प्रयत्न फसला आहे आणि हिटलरशाहीचा पूर्ण निःपात करण्याचा निश्चय त्यांनी एकमुस्ताने पुन्हा जाहीर केला आहे. रशियन रणक्षेत्रांत जर्मनीची चढाई थांबली आहे. हिटलरने तिकडे जादा फौजा पाठवल्या असल्याची बातमी आहे. तथापि, त्यांस तोंड देण्याची रशियाची पूर्ण तयारी आहे. ट्युनिशियांतील मोहीम संपताच जर्मनीच्या हट्टहट्ट कमी होणाऱ्या लडाऊ शक्तीवर जोराचा ताण दुतर्फा पडणार आहे.

जमीनमहसुलाची बसुळी

मुंबई सरकारला १९४१-४२ मध्ये मिठावयाच्या शेतसाऱ्यापैकी ९९% साऱ्याची बसुळी झाली आहे. तहकुबी व माफी ही बजा करून ३,६९,७६,००० रुपयांच्या येण्यापैकी ३,६९,५२,००० रुपयांचा सारा बसुळ झाला.

प्राथमिक शिक्षणप्रसार कोणी व कसा करावा ?

(श्री. ब.भा.कुमार, म्हा.प्रिन्सिपॉल, एम्. ए. ट्रे. कॉलेज, नाशिक)

आपल्या देशांत शे. ९० टोक निरक्षर आहेत. देशांतील जनतेच्या साक्षरतेवर देशाची उन्नति अवलंबून आहे असे सर्वत्र बोलले जाते. परंतु, त्याप्रमाणे साक्षरता-प्रसाराचे प्रयत्न किती नेटाने चालू आहेत ? कित्येकांना वाटते की, हे काम सरकार, सरकारी शिक्षणाधिकारी व शिक्षक यांचे आहे. कित्येक स्थानिक-स्वरान्य-संस्थांकडे बोट दाखवितात. या गर्तीने हे कार्य चालव्यास सर्व देश साक्षर बनण्यास कितीतरी शतके लागतील ! प्राथमिक शिक्षण-प्रसार ही एक देशोद्धाराची बाब आहे हे तत्त्व मान्य केल्यावर त्याप्रमाणे आपणांकडून होतील ते प्रयत्न करणे हे प्रत्येक सुज्ञ-शिक्षित व्यक्तीचे प्रमुख कर्तव्य होय असे आम्हांस वाटते. त्या दृष्टीने कोणी काय करावे हे थोडक्यांत पाहू.

शेतकरी व शैक्षणिक कर—सुमारे ६५ वर्षांपूर्वी आपले देशांत शेतकरी हा एकच प्रमुख घंदा होता. म्हणून सार्वजनिक करासाठी सरकारास चटकन शेतकरी दिसला. त्यांवर सर्वांस उपयुक्त अशी कामे करण्यासाठी लोकलफंड बसविण्यांत आला. या कारांत वेळोवेळी वाढ होत असताही कार्याचे महत्त्व जाणून शेतकरी-वर्ग तो बिनतक्रार भरित आहे. असा लोकल-फंडासारखा सार्वजनिक प्रत्यक्ष कर शेतकरीवर्गांशिवाय इतर कोणत्याही वर्गांवर नाही अशी आमची अल्प समजूत आहे.

मोठमोठ्या कारखानदार लोकांवर ते सरकारांत जितका कर भरित असतील, तितकेच आणे कर बसवून तो सरकारने शिक्षण-सात्याचे स्वार्थीन केला तर काय हरकत आहे ?

अशा धंद्यांपैकी (१) विमा कंपनी—हा एक प्रमुख घंदा सध्या प्रगतिपथावर आहे. या कंपनी वार्षिक हिशेब करून बोनस जाहीर करतात. अशा नफ्यांतून त्यांनी एकदां सार्वजनिक कर कां भरून नये ? आज विमा उतरविण्यांत फक्त शिक्षित लोकच पुढे येत आहेत. यापुढे विमा कंपन्यांना आपले क्षेत्र वाढविण्यास सेढ्यांतील शेतकरीवर्गांकडेच पाव घेवली पाहिजे. परंतु तो वर्ग साक्षर झाल्याशिवाय त्यास विमा उतरविण्याचे महत्त्व पटणार नाही. तेव्हां विमा कंपन्यांनी आपला घंदा नेहमीसारखा धावत रहावा अशी इच्छा असल्यास त्यांनी साक्षरताप्रसारास मदत करणे त्यांच्या हिताच्या दृष्टीने इष्ट ठरत नाही काय ? या कंपन्यां-वर सरकारी कांहीं कर असल्यास त्यांवर लोकलफंड सरकारांचे आकारावा किंवा नसल्यास वार्षिक नफ्याचा कांहीं भाग लोकल-फंड म्हणून त्यांनी सरकारांत भरावा असा एखादा कायदा करावा असे आमच्या विचारास वाटते.

सर्व प्रकारच्या मिरण्या :—गिरणी-माळकांच्या ऐश्वर्यावरून ते नफ्यांत चालले आहेत हे सिद्ध होतें. अशा श्रीमंत लोकांवर त्यांचे उत्पन्न पाहून एखादा शैक्षणिक कर बसविता तर तो अस्यांनी होईल असे कोणालाहि वाटणार नाही. त्यांचेवर सरकारी कर असल्यास ही आकारणी सरकारास सहजमुलभ आहे.

देशांतील सर्व जनता साक्षर झाली, त्यांना आपले सर्व व्यवहार कळू लागले, लोकांची ऐपत थोडीशी सुधारली म्हणजे आपो-आपच त्यांच्या गरजा वाढतात. तशा गरजा वाढल्या की, लोक नाना प्रकारच्या वस्तू खरेदी करतात. असे झाले म्हणजे आपो-आपच कारखानदार लोकांच्या माळाचा सप वाढून त्यांना नफाहि भरपूर होतो.

डॉक्टरवर्ग :—चालू काळी निरनिराळ्या प्रकारच्या रोगांवर निरनिराळ्या प्रकारचे डॉक्टरी इलाज उपलब्ध झाले आहेत. त्यांचा शिक्षित लोक भरपूर उपयोगहि करून घेत आहेत. त्यांच्या ज्ञानाचा उपयोग शेतकरीवर्गांस अशिक्षितपणामुळे मुर्तीच होत नाही. यासाठी या वर्गांत शिक्षण-प्रसार होऊन त्यांना डॉक्टरी इलाजाचे महत्त्व पटविणे, आपल्या ज्ञानाचा त्यांस फायदा मिळून त्यांचा दुःखभार हलका करणे हे सद्दय डॉक्टरवर्गांचे कर्तव्य ठरत नाही काय ? या वर्गांचेहि आपल्या उत्पन्नाचा कांहीं भाग शिक्षणप्रसारासाठी सरकारचे स्वार्थीन करणे योग्य आहे असे म्हणणे बाबगे होईल काय ?

ग्रंथकार, प्रकाशक व मुद्रक :—देशांत साक्षरतेचा आरंभ झाल्यापामून पुस्तक-प्रकाशन हा एक नवीन घंदा उत्पन्न झाला आहे व तो साक्षरतेवरोबर सारखा वाढत आहे हे कोणासही नाक-बुळ करता येणार नाही. अशा लोकांनी पुढे त्यांनाच लाभदायक अशा शिक्षण-प्रसाराचे कामासाठी कांहीं पैसा खर्च केला तर त्यांत कांहीं बार्डट नमून अगदी व्यवहार्य आहे अशी विचारांतो त्यांचीच सात्री होईल. विद्यार्थ्यांच्या वाढीवरच या उपरिनिर्दिष्ट धंद्यांची वाढ आहे हे निश्चित समजावे.

ध्येयसिद्धीसाठी शिक्षण-प्रसार :—आज आपले देशांत शेतकरीवर्गांसाठी अनेक चळवळी चालू आहेत. त्यांत सहकारी चळवळीस प्रमुख स्थान दिले पाहिजे. ही चळवळ शेतकऱ्यांच्या प्रत्यक्ष उपयोगी पडणारी असून तात्काळ फळ देणारी आहे. परंतु या चळवळीची प्रगति मात्र निराशाजनक आहे असे मोठ्या सेद्दांने म्हणावे लागते. आपली शेतकरी-उद्धाराची सहकारी चळ-वळ यशस्वी करून या सात्यावर होणारा मोठ्या प्रमाणावरील खर्च सत्कारणी लावावयाचा असेल तर शेतकरी वर्गांत शिक्षण-प्रसार होणे अवश्य आहे. शिक्षणकार्यास हातभार लावण्याला सहकारी संस्थांना पुष्कळ वाव आहे. ज्या संस्थांना वार्षिक बराच नफा होतो, त्यांना त्यांपैकी कांहीं रकम धर्मादाय कामांत खर्च करता येते. अशा नफ्यांतून सोसायटीने आपल्या गांवच्या शाळेची गरज अवश्य मागवावी म्हणजे चालकांना शिक्षण-प्रसारास मदत केल्याचे श्रेय मिळणार आहे. आपले गांव साक्षर झाले म्हणजे आपली सोसायटी चांगली चालून अंती आपल्या उद्देशाप्रमाणे शेतकऱ्यांचा अनेक प्रकारचा फायदा करून देता येईल. तेव्हां शेतकरी सोसायट्यांच्या चालकांना विनंति की, त्यांनी आपल्या गांवच्या शाळामास्तरांशी सहकार्य करून, त्यांच्या शैक्षणिक अडचणी समजून घेऊन त्यांना मदत करावी. यांतच आपल्या मावी पिढीचे खरे कल्याण आहे हे विसरतां कामा नये.

ज्यांचे त्यास. देण्यांतच खरे पुण्य आहे !—ध्यापारी लोकांसाठी आम्ही असे सांगतो की, तुम्ही शेतकऱ्यांशी जे व्यव-हार करता त्या प्रत्येकांत कांहीं रकम धर्माऊ म्हणून काढून घेता. त्या शेतकऱ्यांच्या आहेत, तेव्हां त्या शेतकऱ्यांसाठीच खर्च झाल्या पाहिजेत असे आमचे मत आहे. त्यांतून कुठ्यास भाकरी, चिमण्यास पाणी, कबुतरास दाणे, मुंग्यांस साखर, माकडास फुटाणे, देवळांत नंदादीप, यांमध्ये पैसा खर्च करू नका.

तुमच्या जवळील धर्माऊ रकमांचा व प्रसंगी तुमच्या सासगी थोड्या द्रव्याचा सुद्धा तुम्ही सेढ्यांतील शिक्षणप्रसाराचे कामी उपयोग करणे हेच खरे पुण्य आहे. तरी तुम्ही गांवच्या शाळांस भेट द्या. जवळच्या सेढ्यांतील शाळांत जा, तेथील अडचणी

नाहीशा करण्याचा प्रयत्न करा, म्हणजे ज्याचा पैसा त्याचे कारणों लावण्याचे सर्वे सुख तुम्हांस लाभेल.

सुशिक्षितांनों, नैतिक जबाबदारी सांभाळाः—शिक्षण घेऊन सरकारी, निमसरकारी, खासगी अनेक लहानमोठ्या पगाराच्या नोकऱ्यांवर जे स्वदेश-बांधव विलसत आहेत त्यांना आमची नम्र विनंती की, बंधूनों, आपणांकडे असलेले काम चांगल्या प्रकारे पार पाडून राहिलेल्या वेळांत देशाचा थोडा तरी विचार करा. तुम्हांला मिळालेले शिक्षण व मिळणारा पैसा याचा देशकार्यार्थ थोडातरी उपयोग होऊं वा. आपल्या शिक्षणास अप्रत्यक्षपणे शेतकऱ्यांने थोडी तरी मदत केली आहे ही गोष्ट आपले सहज घ्यानी येईल. त्या वर्गासाठी—त्यांचे शैक्षणिक ऋण फेडण्यासाठी-आपण प्रत्यक्ष कांहीं करावयास नको काय ! आपण आपल्या पगारपैकी दर रुपयास एक पावआणा शैक्षणिक कार्यासाठी सरकारतर्फे शिक्षणखात्याचे स्वाधीन केला, तर इतका पैसा जमेळ की, शिक्षणप्रसारास पैशांची असलेली अडचण सहज दूर होईल.

निर्जीव देवांकडून सजीव मानवाकडे याः—निरनिराळ्या देवळांच्या संस्थानिकांनी आपल्या सर्वांत थोडी काटकसर करून कांहीं भाग शैक्षणिक कार्यांत खर्च केला तर देवाचा त्यांचेवर रोष होईल असे आम्हांला वाटत नाही. “विद्यादानाशी तुल्य पुण्य आणिक न” या कै. चिपळूणकरांच्या उक्तीकडे लक्ष दिले तर त्यांना आमच्या म्हणण्याची सत्यता पटेळ. लोक साक्षर बनले, त्यांना चांगले धर्मग्रंथ वाचतां येऊं लागले, त्यांना धर्माचे उज्वळ स्वरूप कळले तर कांहीं धर्महानि होणार नाही हें खास. तरी देवदेवतांनी आपापल्या पुजाऱ्यांना तसा दृष्टांत देऊन त्यांची दृष्टि शिक्षणकार्याकडे वळवावी, अशी त्यांना माझी नम्र प्रार्थना आहे.

इनामदार मंडळींनो, गरीबांकडे पहाः—श्रीमंत देशमुख, देशपांडे, स्रोत, मालगुजार, राऊळ इ. बतनदार बांधवांना पूर्वी कांहींतरी महत्त्वाचे सरकारी काम करावे लागे, त्याचा मोबदला म्हणून त्यांना नक्त देणग्या व इनाम जमिनी मिळत. त्या देणग्या सरकारने तशाच चालू ठेवल्या असून जमिनीही त्यांचेकडेच आहेत. मात्र त्याचा मोबदला म्हणून त्यांना कोणतेही सरकारी मोठे काम हल्लीं करावे लागत नाही असे दिसते. अशा वर्गांने आपल्या उत्पन्नाचा कांहीं अंश शिक्षण-कार्याकडे जरूर खर्च करावा अशी आमची त्यांना विनंती आहे.

सिनेमा-सृष्टि इकडे दृष्टि देईल काय !—तुमचे हितचिंतक तुमच्या या नव्या व्यवसायाला “राष्ट्रीय धंदा” हें नांव देतात, तुमचेहि मत तसेच असावे. पण राष्ट्रातील एका मोठ्यांत मोठ्या भागाला जर तुमच्या उत्पन्नाचा कांहींच उपयोग होत नसेल, तर ते नांव सार्थ आहे असे कसे म्हणतां देईल !

विश्वविद्यालयांत विश्व आहे काय ! उच्च शिक्षणाचा प्रसार करण्याचे श्रेष्ठ कार्य विश्वविद्यालयाने अंगिकारले आहे. उच्च शिक्षणाचा लाभ जास्तीत जास्त विद्यार्थ्यांना घेतां यावा यासाठी आधी प्राथमिक शिक्षणाचा प्रसार होणे अवश्य ठरत नाही काय ! या बाबतीत विश्वविद्यालयांनी कांहींतरी भरीव कार्य करावे अशी त्यांना आमची विनंती आहे.

शिक्षणप्रसाराचे महत्त्व जाणून बरील संस्थांनी आपण होऊन एकादा लक्षनसा कर देण्यास सिद्ध व्हावे. त्यांत त्यांच्या मनाचा मोडेपणा दिसून येईल, परंतु तसे झाले नाही तर सरकारने त्या

बाबतीत एकादी योजना सत्वर हाती घेऊन अमळांत आणावी अशी आमची आग्रहाची नम्र विनंती आहे. कोणत्याही दृष्टीने विचार केला तर सार्वजनिक सुखसोयीचा जास्तीत जास्त फायदा घेणारे शहरवासी सुखवस्तु लोक कमीत कमी कर भरतात ही गोष्ट लक्षांत घेते.

सरकारी अगर निमसरकारी नोकरवर्गाच्या एप्रिल महिन्याच्या पगारावर रुपयामागे एक आणा लोकळ फंड वर्षातून एकदा आकारण्यास कोणतीच हरकत नाही. इन्कमटॅक्सवरही तसा तो बसविल्यास तो अस्थानी होणार नाही असे आम्हांस वाटते. शिवाय असले कर वसूल करण्यास दगदग अगर खर्चही अधिक येण्याचा संभव नाही. प्राथमिक शिक्षणासारख्या महत्त्वाच्या बाबीकडे सरोस्तर जनसेचे दुर्लक्ष होत आहे काय, असा प्रश्न उत्पन्न होतो. मुद्दाम दुर्लक्ष कोणी करीत नाही पण पैशाच्या कमतरतेमुळे ते आपोआप होते असे म्हणावे लागते.

पैशांचे अभावी सेड्यांच्या शाळांना स्वतःची योग्य शाळागृहे मिळत नाहीत, शिक्षणसाहित्यांचा अभाव असतो, सादील सर्वांत काटकसर केली जाते, शिक्षकांस योग्य वेतन दिले जात नाही इ. अनेक कारणांमुळे सेड्यांतील शाळा शहरांतील शाळांप्रमाणे मुलांनी प्रफुल्ल झालेल्या दिसत नाहीत. शिक्षण-प्रसारासाठी सरकार व स्थानिक स्वराज्य संस्था आपल्याला बरी खर्च व प्रयत्न करीत आहेत, त्यांस आर्थिक मदत करण्यास जनतेने पुढे आल्याशिवाय हे कार्य पूर्णपणे यशस्वी होणार नाही.

दि महाराष्ट्र एपेक्स बँक लि.

बरील नांवाची एक बँक लवकरच स्थापन होणार असून दि केनरा इंडस्ट्रिअल अँड बँकिंग सिंडिकेट लि. उदपी, ही बँक तिचे मॅनेजिंग एजंट्स म्हणून काम करणार आहे, असे प्रसिद्ध झाले आहे. ह्या केनरा सिंडिकेटचे अधिकृत भांडवल ५६ लक्ष रुपये आणि संपलेले व वसूल झालेले भांडवल अनुक्रमे १५ लक्ष १९ हजार रुपये व सुमारे ७ लक्ष, २७ हजार रुपये आहे. संपलेल्या भांडवलापैकी ७ लक्ष रुपयांचे भाग ५% क्युमुग्रेटिव्ह करमाफ डिबिडेंडच आहेत. तिची स्थापना १९२५ साली झाली असून तिच्या शाखांची संख्या ४६ आहे. सिंडिकेटकडे ३१-१२-४२ रोजी ५९ लक्ष रुपयांच्या ठेवी होत्या. सदर्न इंडिया एपेक्स बँक लि. नांवाच्या उदपी येथील बँकेची मॅनेजिंग एजन्सी सिंडिकेटकडे आहे. नवीन निघणाऱ्या बँकेच्या मॅनेजिंग एजंट बँकेच्या व्यवहाराची कल्पना ह्या माहितीवरून वाचकांना येईल. सिंडिकेटच्या ४२ शाखांपैकी २ शाखा बेडगांव जिल्ह्यांत, ३ शाखा रत्नागिरी जिल्ह्यांत, ४ शाखा धारवाड जिल्ह्यांत व २ शाखा विजापूर जिल्ह्यांत आहेत. ह्या-संबंधी सिंडिकेटच्या मुंबई व सोलापूर येथेही शाखा आहेत.

व्यापारातील अडचणी

धंद्यांतल्या अडचणींस कंटाळलेला एक व्यापारी आपल्या मित्रास म्हणाला : “अडचणी दूर करण्याची एक युक्ती मी आतां याजिळी आहे. भल्या मोठ्या पगारावर मी एक हुषार मनुष्य नेमला आहे, आणि अडचण आली की ती दूर करणे हेच त्याचे काम.”

मित्र : पण तुमचा धंदा तोठ्यांत चालत आहे आणि एवढा मोठा पगार तुम्ही कोटून देजार !

व्यापारी : हीच पहिली अडचण दूर करण्याचे काम त्यास ब्रह्म करावे लागणार आहे !

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४१ अखेर ६ टक्के विविध वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची परेशुद्धकरिता
लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुढी करण्यासाठी लागणाऱ्या
मांडवयंत्रकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या एकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., } नारायण गोविंद नाईक,
श्रीरामबाग, } (माजी अध्यक्ष, महेश चेंबर ऑफ
पसपनगुडी, बंगलोर. } कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यातील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
टिव्ह स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्युझियमच्या
व्यापार-संवर्धन-गृहांत पहा.

सधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रूरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

वक्तशीर आणि मनपसंत काम
करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

कॉमनवेलथ विल्डिंगरूमोर लक्ष्मी रोड, पुणे २.

राहाणची व भोजनाची उत्तम सोय

पूना गेस्ट हाऊस

फोन नं. ७९९ गणपति चौक.

व्यवस्थापक

विमेदार नि हवाई हला

शत्रु राष्ट्रांकडून हवाई हला अगर तत्काल उपद्रव थांबावून विन-
लडाऊ नागरिकांच्या जीविताला वेगान्या धोक्याचा समविश विना
पॉलिसीच्या अटीत होतो काय व त्यासाठी जादा प्रिमियम भरवा
लागेल काय ! अला प्रभ साहजिकच नागरिकांमध्ये चर्चिला
जात आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॉलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायाचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा प्रिमियम नाही.

तरी विलंब न लावतां—

तुमचा नि तुमच्या आतेष्ट्यांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्ष:—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रकें विनामूल्य पाठवूं

ट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि. } वि. ह. देशमुख, बी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ } जनरल मॅनेजर

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

६ एच पुणे, पेट मांडुडां प. नं. ११५११ आर्यभूषण छापखान्यात रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनी छापिले व
रा. श्रीपाद रामन कान्हे. बी. ए. यांनी 'दुर्गाधिवास,' मांडुडां, प. नं. १२२११३, पुणे शहर, येथे प्रसिद्ध केले.